

В. В. СТАШИС, академік АПН України,
І. М. ДАНЬШИН, чл.-кор. АПН України

ПРО РОБОТУ ВІДДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАУК АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

25 січня 1996 р. відбулися загальні збори відділення кримінально-правових наук АПН України. На них сталася ділова і зацікавлена розмова, чому передували звіт про роботу відділення у 1995 р. і обговорення плану роботи на наступний рік.

У звітному році відділення здійснило аналітичну роботу щодо визначення актуальності, теоретичної та практичної значущості виконаних в республіці наукових досліджень, а також докторських і кандидатських дисертацій (відповідно 21 дослідження та 115 дисертацій). На жаль, не усі навчальні заклади юридичного профілю повідомили нашій академії відомості про спрямованість своєї науково-дослідницької роботи (наприклад, юридичний інститут Одеського університету, юридико-економічний факультет Донецького університету, Інститут підвищення кваліфікації працівників прокуратури). Деякі з них вказали не конкретні теми досліджень, а основні їх напрямки, що ускладнило проведення зазначеної аналітичної роботи. На загальних зборах у зв'язку з цим було висловлено низку пропозицій щодо удосконалення механізму планування і координації правових наукових досліджень АПН України.

У 1995 р. в рамках відділення було сформовано сім координаційних бюро з проблем кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології, кримінального процесу, удосконалення діяльності прокурорського нагляду і правосуддя, оперативно-слідчої діяльності, криміналістики, юридичної психології та судових експертиз. Діяльність цих бюро позитивно позначиться на змісті і якості наукових досліджень.

На зборах відмічалась активна участь членів відділення законотворчої діяльності. Йшлося про їх роботу з підготовки Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів, Закону України про правозахисника прав людини, Закону України про честь адвоката, відповідних розділів проекту Конституції. Президент АПН України академік В. Я. Тацій є членом Конституційної комісії, академік Ф. Г. Бурчак — науковим консультантом Президента України, майже усі члени відділення працюють консультантами постійних комісій Верховної Ради України.

Відділення практикувало проведення конференцій, «круглих столів» для обговорення актуальних наукових проблем. Зокрема, обговорювалися проект КПК, проблема попереднього розслідування і перегляду рішень в кримінальному процесі, методик розслідування в економічній сфері та ін.

Були розгорнуті в рамках НДІ вивчення проблем злочинності прикладні дослідження окремих питань боротьби із злочинністю. Про хід роботи по трьом з них керівники тем доповіли на зборах, що відбулися. Так, проф. Г. А. Матусовський проінформував про попередні результати роботи над темою «Компетенція спеціальних підрозділів з питань боротьби з організованою злочинністю у здійсненні ними оперативно-розшукової та слідчої діяльності та питання підвищення якості цієї діяльності». Нормативну базу дослідження склали чинне законодавство з питань боротьби із злочинністю, а як методи його дослідження застосовувалися анкетування, вивчення слідчої та прокурорської практики, проведення експертних оцінок. За матеріалами дослідження авторському колективу запропоновано підготувати відповідну записку на адресу Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України. На адресу цього ж комітету надсилається доповідна записка й за матеріалами іншого дослідження «Навантаження і умови праці слідчих підрозділів як чинник якісної діяльності правоохоронних органів» (керівник — доц. Г. К. Кожевников). Розгорнулася корисна робота й над темою «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі із злочинністю» (керівник — проф. М. В. Салтєвський). Планується здійснити «інвентарізацію» науково-технічного потенціалу м. Харкова і на цій базі сформулювати пропозиції про можливості використання існуючих технічних наробок й технологій в криміналістичній практиці. Йдеться перш за все про інформатику, обчислювальну техніку, приладобудування й інші технічні засоби збирання, зберігання й обробки інформації.

Члени відділення кримінально-правових наук за рік опублікували дві монографії (з проблем кримінального процесу та криміналістики), коментар до КПК України, підручник з прокурорського нагляду, близько 10 навчальних посібників, понад 120 наукових статей, тез доповідей і наукових повідомлень.

На зборах відбулися попередні вибори нових членів академії по відділенню кримінально-правових наук (перший тур). Для участі у другому турі було рекомендовано дев'ять чоловік. Двоє з них при остаточному голосуванні були обрані членами АПН України. Дійсним членом академії став

відомий криміналіст проф. П. П. Михайленко, членом-кореспондентом — директор НДІ вивчення проблем злочинності проф. В. І. Борисов.

Грунтовному обговоренню був підданий план роботи відділення на 1996 р. Серед намічених заходів слід виділити такі, як, по-перше, необхідність створення навколо відділення активу з числа викладачів юридичних вузів України. Тільки за участю такого активу (адже кількісний склад відділення невеликий — 19 чоловік) можна продуктивно розроблювати кількісні фундаментальні й прикладні проблеми наук кримінального циклу. Доцільно також відкрити аспірантуру при АПН України для підготовки кадрів дослідників. По-друге, слід розробити тематику комплексних фундаментальних наукових досліджень, які повинні проводити усі члени відділення та його актив. Ці дослідження можна здійснювати як за індивідуальними планами, так і колективно. Уявляється, що до найбільш пріоритетних проблем кримінально-правових наук можуть бути віднесені такі:

1) розробка теоретичних проблем удосконалення кримінального права, у першу чергу проекту нового КК України (концептуальні питання нового кримінального законодавства, узагальнення позитивного вітчизняного досвіду й використання міжнародних стандартів в цій галузі законодавства, криміналізація відомих раніше суспільно небезпечних діянь в сфері економічної та господарської діяльності, що виникли останнім часом, розробка кримінально-правових заходів боротьби з організованою злочинністю, удосконалення системи покарань та ін.);

2) розгорнення загальнотеоретичних кримінологічних досліджень (закономірності і тенденції розвитку злочинності та окремих її проявів, проблеми їх детермінації, поглиблене вивчення особи злочинців та ін.), а також прикладних досліджень, спрямованих на розробку заходів попередження окремих видів злочинів;

3) потребують свого вирішення і теоретичного обґрунтування проблеми радикального реформування усієї кримінально-виконавчої системи;

4) як і раніше, залишаються актуальними проблеми судової влади — її природа, місце і роль у правовій державі, методи її реалізації. В цих рамках набувають особливої значущості й такі питання, як класифікація і нормативний зміст принципів кримінального судочинства, правоохоронні механізми в системі кримінально-процесуальної діяльності, проблеми надійності доказування в кримінальному судочинстві, процесуальні способи забезпечення законності і обґрунтування процесуальних рішень;

5) в галузі криміналістики, експертної науки, правової психології необхідні дослідження, присвячені методиці розслідування економічних злочинів, злочинів, що вчиняються організованими групами; проблемам використання нових експертиз (судово-комп'ютерної, бухгалтерської, експертизи кредитно-банківської діяльності та ін.); психологічним характеристикам судово-слідчої діяльності, психологічним основам провадження окремих процесуальних дій.

Як і раніше, в поточному році відділення здійснюватиме пошук оптимальних форм своєї роботи. І є усі підстави вважати, що його діяльність набиратиме усе нових і нових обертів.

В. П. ТИХИЙ, чл.-кор. АПН України

ПРОБЛЕМИ ВИНИ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Вина у злочинах проти суспільної безпеки з формальними і матеріальними складами неоднакова. Перші з них, а це самовільне поводження з загальнонебезпечними предметами (ч. 1 ст. 221 і 221¹, ст. 222, 223; 228², 228⁴ КК), передбачають тільки прямий умисел, а другі (ст. 220¹, ч. 2 ст. 221 і 221¹, ст. 224, 225, ч. 2 ст. 228² і ст. 228⁵ КК) вимагають роздільного встановлення вини як у відношенні порушення правил суспільної безпеки, так і її наслідків. Їм притаманна, як правило, подвійна (складна, змішана) форма вини.

Розглянемо спочатку вину у злочинах проти суспільної безпеки з формальним складом, тобто у злочинах по самовільному поводженні з загальнонебезпечними предметами. За своїм характером вони можуть бути скоєні тільки з прямим умислом. Зміст умислу при самовільному поводженні з загальнонебезпечними предметами, як і в інших злочинах, визначається сукупністю тих фактичних обставин, об'єктивних ознак цих злочинів, які мають значення для кваліфікації і відображуються у свідомості винного¹. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру самовільного поводження з загальнонебезпечними предметами передбачає як усвідомлення фактичного характеру скоєного, так і усвідомлення його суспільної небезпеки. Відсутність у особи усвідомлення фактичної сторони скоєного ним діяння виключає можливість з його боку усвідомлювати і суспільно

¹ Див.: Сташис В. В., Тацій В. Я. Хозяйственные преступления // Уголовное право на современном этапе. Часть Особенная. К., 1985. С. 221—222.